

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

БЕКЕТОВ ОЛЕГ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 343.132:341.45

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРОВАДЖЕННІ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2025

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Донецькому державному університеті внутрішніх справ.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор

Тарасенко Олег Сергійович,

Національна академія внутрішніх справ,

проректор

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Фаринник Василь Іванович,

адвокатське об'єднання «CREDENCE»

керуючий партнер

кандидат юридичних наук

Дякін Ярослав Олександрович,

Департамент стратегічних розслідувань,

начальник управління

Захист відбудеться «10» жовтня 2025 року о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «08» вересня 2025 року

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Андрій АНТОЩУК

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблему вдосконалення інституту міжнародного співробітництва нині визнають однією з нагальних у кримінальному провадженні більшості країн світу. Сучасна злочинність набула якісно нових транснаціональних та організованих форм, посилилися її корислива спрямованість, значно зросла кількість злочинів, що вчиняються з використанням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій, виявляється дедалі більша кількість міжнародних злочинних угруповань, учасниками яких є громадяни України. Крім того, ведення агресивної війни РФ проти України є викликом усьому цивілізованому світу, адже спрямоване на руйнування міжнародного правопорядку, заснованого на принципах міжнародного гуманітарного права. Зазначене зумовлює потребу в максимальній консолідації зусиль міжнародного співтовариства для припинення злочину агресії та інших міжнародних злочинів, зокрема воєнних, притягнення держави-агресора до міжнародно-правової відповідальності, здійснення реституції порушених прав і міжнародно-правової компенсації Україні, її фізичним та юридичним особам завданої багатомільярдної шкоди.

Практика розслідування кримінальних правопорушень, що стосується інтересів кількох країн, засвідчила потребу в підвищенні рівня взаємодії правоохоронних органів, яка не може обмежуватися виключно обміном інформацією чи процедурою видачі правопорушників, а потребує вдосконалення законодавчої бази, організаційних форм, способів і методів спільних дій. Статистичні дані підтверджують масштабність та динаміку міжнародного співробітництва. Так, 2024 року до національних судів надійшло 723 запити (доручення, клопотання, скарги) у межах міжнародної правової допомоги, з яких розглянуто 617, а задоволено 342 (2023 року надійшло 745 таких запитів, розглянуто 668, задоволено 393)¹. Водночас за даними Офісу Генерального прокурора, 2024 року надійшло 1440 звернень у сфері міжнародного співробітництва, з яких виконано 1438; підготовлено 915 звернень, з них 805 направлено для виконання, а фактично виконано 539 (2023 року надійшло 1440 звернень, виконано 1435; підготовлено 678, направлено 612, виконано 504)². Наведені показники засвідчують стабільно високий рівень міжнародно-правового співробітництва у сфері кримінальної юстиції, який, однак, вимагає подальшої оптимізації правових механізмів, узгодження процедур і посилення інституційної спроможності органів, залучених до реалізації спільних заходів.

Важливі теоретичні та практичні проблеми міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні досліджували Ю. П. Аленін, Н. М. Ахтирська, І. В. Басиста, С. М. Блажівський, О. В. Буткевич, О. І. Виноградова, Г. П. Власова, В. І. Галаган, І. В. Гловюк, Ю. В. Гуцуляк, В. Г. Дрозд, О. В. Капліна, І. М. Козьякова, О. П. Кучинська, В. Т. Маляренко, Д. О. Михайлик, О. Є. Омельченко, О. А. Осауленко, Д. А. Пеший, М. А. Погорецький,

¹ Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження. Судова статистика. Судова влада України : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit

² Статистика про роботу органів прокуратури. Офіс Генерального прокурора : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2>

В. О. Попелюшко, Г. С. Римарчук, В. В. Рогальська, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, Г. М. Степанова, Ю. В. Терещенко, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, В. І. Фаринник, С. С. Чернявський, Ю. М. Черноус, Д. О. Шумейко, О. Г. Яновська та ін.

Окремі аспекти надання міжнародної правової допомоги під час досудового розслідування висвітлено в дисертаційному дослідженні О. І. Коваль *«Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у стадії досудового розслідування»* (Київ, 2024). Інститут екстрадиції став предметом вивчення в низці наукових праць, зокрема в дисертаціях: М. П. Свистуленка *«Екстрадиція в правовій системі України: основні кримінально-правові аспекти»* (Київ, 2005), В. С. Березняка *«Екстрадиція як інститут кримінально-процесуального права України»* (Дніпро, 2009), Г. М. Гришук *«Кримінально-правова характеристика інституту видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення»* (Луцьк, 2017), В. В. Бортницької *«Спрощений порядок видачі осіб з України»* (Київ, 2020).

Комплексне дослідження теоретичних засад і практичних проблем перейняття кримінального провадження від іноземних держав здійснено в дисертаційній роботі Ю. Л. Никифоренко *«Перейняття кримінального провадження від іноземних держав»* (Київ, 2023). Загальні теоретико-практичні питання, пов'язані з визнанням і виконанням в Україні вироків іноземних судів, розкрито в дисертаціях Я. І. Тростянської *«Визнання і виконання в Україні вироків іноземних судів»* (Київ, 2011) та А. В. Підгородинської *«Визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних судових органів у кримінальному процесі»* (Одеса, 2012).

Окрему увагу в науковій літературі приділено проблематиці використання доказів, здобутих у процесі міжнародного співробітництва, та вимогам до їх допустимості. Зокрема, ці питання розглянуто в працях М. І. Пашковського *«Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги»* (Київ, 2003), А. С. Сизоненка *«Використання доказів, отриманих на території інших країн, у кримінальному процесі України»* (Київ, 2004), Т. С. Гавриш *«Проблеми допустимості доказів, отриманих у ході міжнародної правової допомоги у кримінальних справах»* (Харків, 2004).

Праці згаданих учених мають фундаментальний характер, розкривають переважно загальні аспекти міжнародного співробітництва та становлять підґрунтя для подальшої наукової розвідки. Однак в умовах збройної агресії РФ питання правового забезпечення та практичної реалізації інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні набуває підвищеної актуальності, особливо в частині визначення підстав для відмови в наданні міжнародної правової допомоги, конкретних термінів продовження виконання запитів іноземних держав, регламентації прав та обов'язків представників іноземних держав, співробітництва з Міжнародним кримінальним судом (МКС), що зумовлює потребу в проведенні окремого цільового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано з урахуванням Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Національної стратегії

у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки (Указ Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454), Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025–2029 роки (наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21 травня 2024 р. № 326).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Донецького юридичного інституту МВС України від 28 грудня 2011 року (протокол № 6).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дослідження полягає в наданні кримінальної процесуальної характеристики інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні та формуванні на цій основі науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства і практики його застосування.

Поставлена мета зумовлює необхідність вирішення таких основних *задач*:

- визначити стан наукового розроблення та сутність інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;
- з'ясувати поняття та коло суб'єктів міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;
- схарактеризувати міжнародну правову допомогу під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні;
- розкрити специфіку видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), як форми міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;
- з'ясувати особливості кримінального провадження в порядку перейняття як форми міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;
- встановити сутність визнання та виконання вироків судів іноземних держав і передачі засуджених осіб як форм міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні;
- проаналізувати питання щодо юрисдикції МКС та реалізації принципу компліментарності під час співробітництва з таким міжнародним органом у кримінальному провадженні;
- визначити проблеми реалізації окремих положень Римського статуту під час міжнародного співробітництва з МКС у кримінальному провадженні;
- розробити пропозиції до чинного законодавства з метою його вдосконалення та рекомендації щодо реалізації.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають, розвиваються та припиняються під час міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні.

Предмет дослідження – міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні.

Методи дослідження репрезентовані системою загальнонаукових і спеціальних методів, які обрано відповідно до теми, мети й задач дослідження. Зокрема, під час дослідження використано загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціальні методи пізнання: *діалектичний* – як загальний метод наукового пізнання дійсності (розділи 1–3); *юридико-догматичний* метод дозволив працювати з правовими документами та провести теоретичне дослідження для визначення заходів щодо подальшого підвищення ефективності міжнародного співробітництва (підрозділ 1.2, розділ 2); *порівняльно-правовий метод* уможливив вивчення національного законодавства та норм міжнародних договорів, що визначають підходи держав до досліджуваної теми й перспективи їх розвитку, а також шляхом зіставлення наявних теоретичних підходів щодо визначення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні виокремити його форми та принципи (підрозділи 1.1, 1.2, розділи 2–3); *прогностичний метод* використано під час дослідження теоретичних і правових аспектів міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, що уможливило виявлення тенденцій розвитку національного законодавства (підрозділи 2.4); *метод правового моделювання* дозволив надати пропозиції щодо внесення змін до КПК України (розділи 1–3); *метод узагальнення* використано в межах формулювання висновків за результатами дослідження щодо виявлення окремих проблем, які стосуються міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні (розділи 1–3); *системно-структурний метод* дослідження забезпечив комплексне вивчення проблемних питань визначення структурних елементів інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні (розділи 1–3); *соціологічний і статистичний* методи використано для збирання, аналізу й узагальнення емпіричних матеріалів дослідження, серед яких офіційні дані судової статистики, рішення Європейського суду з прав людини, узагальнення судової практики, рішення національних судів України, матеріали з Єдиного державного реєстру судових рішень, анкетування респондентів. *Гносеологічний та аксіологічний* підходи створили підґрунтя для дослідження правової природи міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні з акцентом на забезпечення гарантій прав і законних інтересів осіб під час міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, а також створення відповідних умов для реалізації учасниками кримінального провадження своїх прав і законних інтересів (підрозділи 2.1, 2.3, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять результати анкетування 123 осіб, а саме 35 суддів, 36 прокурорів, 52 слідчих Національної поліції; дані офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора та МВС України за 2016–2025 рр. щодо міжнародно-правового співробітництва в кримінальному провадженні, а також 185 ухвал слідчих суддів у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним монографічним дослідженням, у якому запропоновано шляхи розв’язання теоретичних і правових проблем міжнародного співробітництва в

кримінальному провадженні з урахуванням стану кримінального процесуального законодавства, міжнародно-правових актів, практики органів досудового розслідування та суду в умовах дії правового режиму воєнного стану, зокрема:

вперше:

- концептуально обґрунтовано, що міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні – заснована на нормах міжнародного та національного кримінального процесуального законодавства або на принципі взаємності взаємодія уповноважених органів, посадових осіб різних держав і міжнародних організацій (ООН, Інтерпол, Європол, OLAf тощо), які виконують координаційну функцію щодо забезпечення ефективності зусиль, у наданні процесуальної допомоги в межах кримінального провадження, у зв'язку з чим запропоновано внести зміни в КПК України щодо розширення кола суб'єктів міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні таким чином, щоб до нього входили нарівні з компетентними органами іноземної держави – міжнародні правоохоронні організації;

- розкрито правовий зміст принципу взаємності, що полягає в письмовому зобов'язанні Уповноваженого (центрального) органу України, відповідних компетентних органів або посадових осіб іноземної держави взаємно надавати на добровільній основі аналогічну за юридичною силою, підставами, формою та змістом правову допомогу в провадженні окремих процесуальних дій;

- теоретично обґрунтовано потребу в закріпленні в чинному КПК України норми, яка б передбачала здійснення в межах міжнародного співробітництва з МКС роз'яснення потерпілому від воєнних злочинів на території України його процесуальних прав та обов'язків, а також можливості звернутися безпосередньо до МКС за відновленням своїх порушених прав;

удосконалено:

- поняття міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, яке визначено як здійснювану на підставі чинних норм міжнародного та національного законодавства або відповідно до принципу взаємності узгоджену діяльність двох або більше держав в особі компетентних органів і посадових осіб, а також міжнародних правоохоронних організацій, що реалізується шляхом отримання та надання правової допомоги, видачі (екстрадиції) осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб для виконання покарання з метою досягнення цілей кримінального провадження, передачі засуджених осіб, а також співробітництва з МКС;

- наукове розуміння взаємної правової допомоги під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні, зокрема з'ясовано, що це – вид відносин між державами та міжнародними організаціями, МКС у межах міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, урегульованих міжнародними правовими нормами (загальновизнаними принципами й нормами міжнародного права та міжнародними договорами універсального, двостороннього й міжвідомчого характеру) та нормами національного права, змістом яких є зобов'язання запитованої держави виконати запит про правову допомогу запитуючої держави чи міжнародної організації, МКС шляхом виконання органами чи посадовими особами окремих процесуальних дій з метою отримання доказів у

кримінальному провадженні, яке провадиться у запитуючій державі чи міжнародній організації або МКС;

– теоретичне визначення видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), як форми міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, а також принципів екстрадиції, що обумовлені підставами відмови у видачі осіб;

– класифікацію підстав та умов передачі особи для відбування покарання в іноземній державі, що дало змогу систематизувати їх за такими критеріями: правовий характер (міжнародно-правові підстави, що впливають з багатосторонніх і двосторонніх договорів України, та національно-правові підстави, закріплені в кримінальному та кримінально-виконавчому законодавстві); суб'єктний склад (передача громадян України, іноземців та осіб без громадянства, засуджених на території України, а також громадян України, засуджених за кордоном); матеріально-правові умови (наявність остаточного вироку суду, визначені строки покарання, відповідність складу кримінального правопорушення законодавству обох держав); процесуальні умови (згода засудженого, держави виконання вироку та держави винесення вироку, дотримання гарантій прав особи);

– спеціальні засади передачі засуджених, серед яких: дотримання принципу захисту прав людини під час виконання покарання в іноземній державі (заборона передачі в разі загрози катувань, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження); забезпечення гарантій виконання вироку відповідно до стандартів, визнаних обома державами; урахування соціальної реінтеграції засудженого, зокрема можливості підтримання родинних і культурних зв'язків у державі виконання вироку; недопущення погіршення правового становища особи внаслідок передачі, зокрема зміни виду чи строку покарання на більш суворий;

дістало подальший розвиток:

– структурна побудова нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, що регулює загальні питання проведення компетентними органами держав процесуальних дій, екстрадиції, перейняття кримінального провадження, передачі засуджених осіб для виконання покарання, виконання вироків. Виокремлено чотири рівні нормативно-правової регламентації міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, який здійснюється компетентними органами, а саме: а) конституційні норми; б) норми чинних міжнародних договорів; в) норми КПК України й інших законів України; г) відомчі міжнародні угоди (меморандуми);

– визначення передачі засуджених для відбування покарання в державі, громадянином якого він є, якою визнано самостійний напрям міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, у межах якого на стадії виконання вироку відбувається передача засуджених до покарання у виді позбавлення волі для подальшого відбування покарання в державу їх громадянства з метою соціальної реабілітації;

– концепція оцінювання допустимості доказів, отриманих під час надання правової допомоги в кримінальному провадженні, яке визначається точним дотриманням сукупності обов'язкових процедур національного законодавства та умов міжнародних договорів;

– положення щодо наявності суперечностей між положеннями Римського статуту МКС, нормами міжнародного права про імунітет глав держав і положеннями інших міжнародних договорів, зокрема Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р., Конвенції про спеціальні місії 1969 р., відповідно до яких глави держав, які не є учасниками Римського статуту МКС, продовжують користуватися імунітетом до прийняття їхніми державами заходів щодо позбавлення їх імунітету;

– принцип компліментарності в діяльності МКС, який визначено не як обмеження його юрисдикційних можливостей, а як механізм додаткового зміцнення повноважень, що забезпечує пріоритетність національних органів правосуддя у випадках збігу юрисдикцій та визначає кореляцію правових порядків МКС і держав – учасниць Римського статуту, причому Суд здійснює свої функції лише тоді, коли національні суди не спроможні або не бажають їх реалізовувати.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації положення, висновки й пропозиції можуть бути використані в:

науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження питань міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні (акт Національної академії внутрішніх справ № 160/4-нд від 18 серпня 2025 року);

– практичній діяльності – у процесі напрацювання пакета змін і доповнень до КПК України, розроблення та вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, методичних розробок з питань міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, а також під час проведення занять у системі службової підготовки (акти Головного слідчого управління Національної поліції України від 24 серпня 2025 року);

– освітньому процесі – під час підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій (акт Національної академії внутрішніх справ № 160/3-оп від 18 серпня 2025 року).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: «Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації» (м. Київ, 2 грудня 2022 р.); «Сучасна доктрина юридичної практики та правоохорони» (м. Київ, 22 березня 2024 р.); «Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації» (м. Київ, 6 грудня 2024 р.); «Захист прав людини і основоположних свобод: глобальні цілі сталого розвитку» (м. Київ, 10 грудня 2024 р.); «Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика» (м. Київ, 30 травня 2025 р.); «Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації» (м. Київ, 5 червня 2025 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладено в дванадцяти наукових публікаціях, серед яких п'ять у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, шість – тези доповідей у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з основної частини (вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить

321 сторінка, з яких 240 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 397 найменувань та розміщений на 44 сторінках, чотири додатки викладено на 25 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність наукового дослідження, встановлено зв'язок роботи з науковими планами й програмами, мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо апробації результатів дослідження й публікацій, у яких викладено основні положення дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічна характеристика міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукової розробленості та сутність інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні»* встановлено, що основними проблемами стану наукової розробленості інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є: 1) фрагментарність досліджень, через що в теорії кримінального процесу відсутні: по-перше, чіткий підхід до визначення понять «міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні», «матеріали екстрадиційної перевірки», «суб'єкти міжнародного співробітництва»; по-друге, єдиний системний підхід до розуміння процесуального статусу засуджених громадян України, переданих в Україну для відбування покарання, а також екстрадованих для притягнення до відповідальності або виконання вироку; по-третє, єдине розуміння форм міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні; 2) розгалуженість і мінливість певних законодавчих положень, адже зміни, що відбулися останнім часом у національному законодавстві, особливо в умовах воєнного стану, спрямовані на запровадження концептуально нового підходу до врегулювання міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. Ці та інші обставини обумовлюють потребу в більш детальному вивченні загальних і специфічних аспектів інституту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, виявленні наявних у ньому проблемних моментів, виробленні пропозицій щодо їх вирішення та усунення.

У *підрозділі 1.2 «Нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні»* констатовано, що правове регулювання міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні визначається зобов'язаннями України, прийнятими нею під час підписання міжнародних договорів, а також укладанням відомчих міжнародних угод (меморандумів) для забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні.

На основі системного аналізу нормативно-правового регулювання міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні виокремлено дві основні нормативно-правові форми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження: 1) договірно-правова чи конвенційна (укладання спеціальних договорів, що регулюють відносини в цій галузі); 2) інституційна (співробітництво, що здійснюється в межах укладених угод між органами та

організаціями, загального й регіонального характеру). За відсутності міжнародного договору України міжнародна правова допомога чи інше міжнародне співробітництво може бути надано на підставі запиту іншої держави чи запитано на засадах взаємності.

З метою визначеності категоріального апарату щодо здійснення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні запропоновано доповнити ст. 541 КПК України пунктом 11 «Принцип взаємності – це письмове зобов’язання Уповноваженого (центрального) органу України, відповідних компетентних органів або посадових осіб іноземної держави взаємно надавати на добровільній основі аналогічну за юридичною силою, підставами, формою та змістом правову допомогу в провадженні окремих процесуальних дій».

Проаналізовано побудову нормативно-правового забезпечення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні та визначено чотири її рівні, а саме: 1) конституційні норми; 2) норми чинних міжнародних договорів; 3) норми КПК України й інших законів України; 4) відомчі міжнародні угоди (меморандуми).

У підрозділі 1.3 «Суб’єкти міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні» встановлено, що відповідно до норм КПК України суб’єктами міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є: 1) уповноважені (центральні) органи (Офіс Генерального прокурора, Міністерство юстиції України, Національне антикорупційне бюро України) та компетентні органи України (органи досудового розслідування, прокурор, суд); 2) компетентні органи та посадові особи іноземних держав з аналогічним процесуальним статусом.

На підставі аналізу національного та міжнародного законодавства визначено, що крім державних структур, у галузі міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні важливе місце посідають міжнародні та міжурядові організації (ООН, ЄС, Інтерпол, Європол, OLAF тощо), які об’єднують держави для обміну інформацією, координації дій та розробки спільних стратегій у боротьбі зі злочинністю. Обґрунтовано доцільність внесення змін до КПК України в частині розширення кола суб’єктів міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства (запропоновано відповідні зміни до положень п. 4 ч. 1 ст. 541, п. 5 ч. 1 ст. 541, 542, 543 КПК України).

Розділ 2 «Характеристика окремих процесуальних форм міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Міжнародна правова допомога під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні» визначено, що міжнародна правова допомога під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні – це вид відносин між державами та міжнародними організаціями, МКС у межах міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, урегульованих міжнародними правовими нормами (загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права, міжнародними договорами універсального, двостороннього й міжвідомчого характеру) та нормами національного права, змістом яких є зобов’язання запитуваної держави виконати запит про правову допомогу запитуючої держави чи міжнародної організації, МКС шляхом виконання органами чи посадовими особами окремих процесуальних дій з

метою отримання доказів у кримінальному провадженні, яке провадиться у запитуючій державі чи міжнародній організації або МКС.

Аргументовано, що допустимість доказів, отриманих під час надання міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні, визначається неухильним дотриманням сукупності обов'язкових процедур та умов міжнародних договорів, загальноновизнаних норм і правил міжнародного права, законів України, дотриманням законодавства під час виконання запиту, а також дотриманням встановленого порядку направлення та оформлення запитів. Зауважено, що відомості, встановлені в процесі виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій, стають доказами лише тоді, коли будуть перевірені, досліджені та оцінені щодо їх належності й допустимості.

Обґрунтовано позицію про те, що надання взаємної правової допомоги під час проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва обумовлена вимогами, визначеними в міжнародному договорі, відповідно до якого така допомога надається. Зауважено, що відмінною рисою взаємної правової допомоги в кримінальному провадженні є відсутність передачі компетенції, що відрізняє її від інших форм міжнародного співробітництва: кримінального переслідування в порядку перейняття та видачі особи.

У підрозділі 2.2 *«Видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні»* висвітлено сучасний стан і перспективи реалізації кримінальних процесуальних норм щодо екстрадиції осіб для притягнення їх до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Проведено аналіз міжнародних правових актів, кримінального процесуального законодавства України та іноземних держав. Позитивно оцінюючи роль спеціального договірного інструментарію про екстрадицію як юридичної бази міжнародного співробітництва, констатовано, що підстави для видачі можуть передбачатися не лише в договорах про екстрадицію, а й у міжнародних конвенціях щодо боротьби з окремими видами злочинів.

Досліджено та здійснено класифікацію видів видачі (екстрадиції) осіб, які поділяються залежно від змісту національного кримінального процесуального законодавства й міжнародних договорів: 1) за призначенням видачі особи: а) видача підозрюваного для виконання завдань кримінального провадження; б) видача засудженого для виконання вироку; 2) залежно від спрямованості видачі з позиції конкретної держави: а) видача особи, яка перебуває на території України; б) видача особи, яка перебуває на території іноземної держави; 3) залежно від правової основи видачі осіб: а) на основі міжнародних договорів; б) на основі принципу взаємності; 4) залежно від процесу видачі осіб: а) остаточна видача; б) тимчасова видача осіб; 5) за порядком видачі осіб з урахуванням сучасних тенденцій у цій сфері: а) традиційний порядок видачі осіб; б) спрощений порядок видачі осіб.

Проаналізовано умови, які можуть перешкоджати видачі. Зокрема, акцентовано на наявності воєнного стану в Україні та пов'язаних з ним безпекових аспектах; відступі України від зобов'язань, передбачених Конвенцією з прав людини та Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, які

негативно позначаються на ефективності здійснення екстрадиції особи до України. Наголошено, що відмова компетентними органами іноземних держав у видачі з підстав відступлення від зобов'язань Україною видається необґрунтованою та не відповідає реальній неможливості забезпечити права особи на всій території. Заявляючи про відступ від зобов'язань, держава лише зазначає, що окремі заходи, які вона вживає, можуть передбачати відступ від її зобов'язань за Конвенцією.

На підставі аналізу правових позицій Верховного Суду визначено, що ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є документом, на підставі якого здійснюється затримання особи за межами України, ухвалюється рішення про застосування екстрадиційного арешту для забезпечення видачі особи з метою притягнення до кримінальної відповідальності та здійснюється доставка особи на території України до місця кримінального провадження. Причому затримана особа на підставі ухвали слідчого судді, суду, постановленої в порядку ч. 6 ст. 193 КПК України, може бути затриманою та утримуватись під вартою протягом усього часу, необхідного для екстрадиції та доставки її до місця кримінального провадження.

Сформульовано ключові положення спрощеного порядку видачі осіб, що зумовлені тенденціями розвитку практики міжнародного співробітництва. Визначено, що спрощений порядок видачі осіб – це заснована на положеннях національного законодавства та міжнародних договорів процедура взаємодії компетентних органів іноземних держав, спрямована на прискорення міжнародного співробітництва у сфері видачі осіб за згодою особи, що видається, без необхідності обов'язкового надання формального запиту про видачу та доданих до неї документів, з урахуванням зменшення формальностей під час перевірки допустимості видачі, що дозволяє здійснювати міжнародне співробітництво щодо видачі в найстисліші строки.

У підрозділі 2.3 *«Кримінальне провадження в порядку перейняття як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні»* розкрито механізм перейняття провадження в кримінальних справах, передбачений Європейською конвенцією про передачу провадження в кримінальних справах (ETS № 73) від 15 травня 1972 року. Визначено, що перейняття кримінального провадження становить засновану на національному законодавстві й нормах міжнародного права діяльність компетентних органів запитуваної сторони щодо виконання, відповідно до умов міжнародного договору, міжнародної угоди або принципу взаємності, запитів (клопотань) судових та інших компетентних органів запитуючої сторони про перейняття кримінального провадження (здійснення кримінального переслідування) з одночасною передачею останніх матеріалів кримінального провадження (розслідування).

На підставі аналізу Конвенції (ETS № 73) від 15 травня 1972 року та положень ч. 2 ст. 595 КПК України виокремлено умови перейняття кримінального провадження: 1) наявність правового зв'язку особи з Україною або з територією її перебування; 2) забезпечення гарантій щодо заборони двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне й те саме правопорушення; 3) наявність «подвійної кримінальності»; 4) відсутність обставин, що свідчать про неможливість перейняття кримінального провадження.

Відповідно до норм міжнародного права та КПК України, перейняття кримінального провадження як інститут міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні поділяється на: 1) перейняття Україною матеріалів кримінального провадження від компетентного органу іншої держави та здійснення кримінального провадження для притягнення особи до кримінальної відповідальності за кримінальне правопорушення, яке вона вчинила на території іншої держави, у разі, якщо видача такої особи є неможливою; 2) передача Україною кримінального провадження компетентному органу іншої держави щодо кримінального правопорушення, яке вчинила на території України особа, видача якої на територію України є неможливою, для притягнення її до кримінальної відповідальності.

Досліджено національне законодавство правових систем зарубіжних держав, з якими правоохоронні органи України співпрацюють з питань перейняття кримінального провадження, а саме: США, Великої Британії, Федеративної Республіки Німеччина, Австрійської Республіки, Ізраїлю, Італійської Республіки, Королівства Таїланд, Республіки Фінляндія, Швейцарської Конфедерації, Республіки Польща, Чеської Республіки та Словацької Республіки. Окремо розглянуто перейняття кримінального провадження, що здійснюється в межах Європейського Союзу.

У підрозділі 2.4 «Визнання та виконання вироків судів іноземних держав і передача засуджених осіб як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні» визначено, що суть діяльності з визнання та виконання рішення суду іноземної держави полягає у вирішенні українським судом питання про можливість поширення юридичної сили вироку іноземного суду на територію України. Зміст виконання вироків судів іноземних держав обумовлений: 1) правовим статусом особи, який враховано в принципах чинності кримінального закону за колом осіб, а саме як: а) засудженої особи, стосовно якої було ухвалено вирок іноземним судом (ч. 4 ст. 10 КК України, ч. 2, 3 ст. 602 КПК України); б) особи, яка є громадянином держави виконання вироку (ч. 1 ст. 606 КПК України); 2) реалізацією певних форм кримінальної відповідальності, визначених у вироку іноземного суду; 3) чинністю кримінального закону в просторі, яка зумовлена: а) вчиненням особою діянням, внаслідок вчинення якого було ухвалено вирок, якщо це діяння, згідно з КК України, визнається кримінальним правопорушенням або було б кримінальним правопорушенням у разі його вчинення на території України (ч. 4 ст. 10 КК України); б) перебуванням засудженої особи поза межами України (ч. 1 ст. 606 КПК України).

На підставі системного аналізу чинних міжнародних договорів України, що встановлюють порядок визнання та виконання рішень у кримінальному провадженні, встановлено, що на території України можуть визнаватись і виконуватись не лише вирoki іноземного суду, а й інші судові рішення, винесені за результатами розгляду кримінального провадження: накази про покарання, ухвали (постанови) про застосування примусових заходів медичного характеру чи про умовно-дострокове звільнення особи від відбування покарання. Це свідчить про неузгодженість визначеної в нормах глави 46 КПК України термінології з міжнародними договорами.

З'ясовано, що передача осіб як одна із форм міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні полягає в передачі осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання – виконання вироку. Видами передачі осіб під час міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є: 1) передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання до запитуваної держави; 2) передача осіб, які страждають на психічні розлади, для проведення примусового лікування; 3) передача осіб до МКС; 4) передача осіб, засуджених до позбавлення волі, з міжнародного судового органу державі для відбування покарання. Передача осіб до МКС є одним з нових видів передачі осіб у межах міжнародного співробітництва. У процесі реалізації цього виду передачі осіб важливе значення мають норми Римського статуту та норми національного законодавства.

Встановлено, що передача засуджених відбувається за таких умов: особа є громадянином іншої держави, вирок суду набрав законної сили та є остаточним; діяння визнається злочином в обох державах; термін відбування покарання ще не закінчився і становить не менше шести місяців позбавлення волі; наявність згоди особи на передачу; наявність згоди держави на винесення вироку; наявність гарантій виконання вироку з боку органів іноземної держави; наявність гарантій забезпечення та поваги до прав засуджених; відшкодування шкоди.

На підставі комплексного аналізу норм міжнародного права визначено, що згода засудженого або його клопотання, виражене в письмовій формі, не завжди є обов'язковою умовою здійснення передачі, а його відсутність не завжди може бути підставою для відмови в передачі. З огляду на викладене, запропоновано внести зміни до положень ч. 4 ст. 606 КПК України.

Розділ 3 «Особливості співробітництва з міжнародним кримінальним судом» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Юрисдикція Міжнародного кримінального суду та реалізація принципу компліментарності під час співробітництва з ним у кримінальному провадженні»* на основі комплексного опрацювання наукових джерел і положень Римського статуту визначено, що юрисдикція МКС поділяється на предметну (обмежується найбільш серйозними злочинами, такими як злочини геноциду, спрямовані проти людяності, воєнні злочини та злочини агресії), персональну (поширюється на осіб, які досягли 18-річного віку на момент вчинення злочину), часову (поширюється лише на злочини, вчинені після набрання чинності Римським статутом) та територіальну (поширюється не лише на держав – учасниць Римського статуту, а й на осіб, які вчинили злочини на території цих держав, навіть якщо вони є громадянами держави, яка не є учасницею Статуту).

Констатовано, що компліментарність є фундаментальним принципом, на якому базується кореляція правових порядків МКС і держав – учасниць Римського статуту. У разі збігу юрисдикцій між органом національної юстиції та МКС перший з них має пріоритет. МКС не ставить за мету замінювати національні суди, а діє лише тоді, коли вони не можуть забезпечити реалізацію своїх повноважень. Принцип компліментарності може розглядатися як механізм, що надає МКС додаткові повноваження, а не обмежує його можливості.

Проблемою визнано врегулювання питання щодо суперечностей норм Римського статуту та норм конституційного права держав, які його підписали, а саме: 1) МКС доповнює національні системи кримінального правосуддя (ст. 1 Статуту), формування та правове регулювання діяльності яких належить до виключної компетенції суверенних держав; 2) ст. 20 Статуту допускає виключення з принципу «*ne bis in idem*» (не можна судити двічі за те саме), що суперечить конституційним нормам значної кількості держав (зокрема, ст. 61 Конституції України, яка не допускає жодних винятків з такого правила); 3) конституції більшості країн світу закріплюють імунітет від кримінального переслідування глав держав (зокрема, ч. 1 ст. 105 Конституції України передбачено, що Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень), а ст. 27 Статуту встановлено, що «імунітети чи спеціальні процесуальні норми, які можуть бути пов'язані з посадовим становищем особи, чи то згідно з національним чи міжнародним правом, не повинні перешкоджати здійсненню судом його юрисдикції щодо такої особи»; 4) більшість країн на конституційному рівні закріпили неприпустимість видачі своїх громадян реалізації кримінального переслідування, а ст. 59 та 89 Статуту накладають на держави обов'язок передавати суду своїх громадян; 5) конституції багатьох країн закріплюють право підсудного на розгляд справи судом присяжних, що не передбачено Статутом.

У підрозділі 3.2 «Проблеми реалізації окремих положень Римського статуту під час міжнародного співробітництва з Міжнародним кримінальним судом у кримінальному провадженні» досліджено реалізацію окремих положень Римського статуту в умовах міжнародного співробітництва з МКС, зокрема можливі юридичні колізії між національним законодавством і положеннями Римського статуту, що регулюють питання видачі ордера на арешт щодо діючих глав держав; можливість відмови в співробітництві з МКС з боку держав, які не є учасниками Римського статуту, що може призвести до затримок та ускладнень у судових процесах.

Проаналізовано співвідношення ст. 8 Римського статуту та Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо визначення воєнних злочинів. Наголошено, що ст. 1 загальна для Женевських конвенцій та відповідна їй ст. 1 Протоколу I до них встановлюють зобов'язання Договірних Сторін не лише дотримуватися, а й забезпечувати дотримання Женевських конвенцій та Протоколу I, що передбачає розширене зобов'язання співпрацювати з МКС.

З огляду на значення імунітетів, якими користуються відповідно до міжнародного права державні чи дипломатичні особи, та з урахуванням положень, що впливають зі ст. 31 Віденської конвенції про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року, п. 2 ст. 21 Конвенції про спеціальні місії від 8 грудня 1969 року, визначено, що норми звичайного міжнародного права про персональні імунітети діючих глав держав не застосовуються в разі здійснення кримінальної юрисдикції МКС. Проте наразі відсутні ефективні засоби притягнення до кримінальної відповідальності вищих посадових осіб держав, навіть за вчинення ними найбільш тяжких злочинів, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства, які передбачені звичайними та договірними нормами міжнародного права. Глави держав, які не є учасниками Римського

статуту МКС, продовжують користуватися імунітетом доти, доки їхні держави не приймуть інших заходів для позбавлення їх імунітету.

Доведено, що положення Римського статуту забезпечують потерпілим від міжнародних злочинів одну з найбільш прогресивних моделей участі в кримінальному процесі та механізм відшкодування завданої шкоди. Водночас чинний КПК України не містить спеціальних норм, які б гарантували потерпілому роз'яснення права на таку участь. У зв'язку з цим, з метою належного забезпечення процесуальних прав потерпілих від воєнних злочинів у контексті їх залучення до участі в процесуальних діях під час судового розгляду в МКС запропоновано доповнити ч. 1 ст. 56 КПК України пунктом 13-1, яким передбачити право потерпілого на роз'яснення та реалізацію зазначеного процесуального права.

ВИСНОВКИ

У дисертації узагальнено результати, що спрямовані на розв'язання комплексу теоретичних, правових і прикладних проблем міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні з розробленням науково обґрунтованих рекомендацій та пропозицій, спрямованих на вдосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування в умовах дії правового режиму воєнного стану, зокрема:

1. На підставі аналізу монографічних досліджень виокремлено низку проблем міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні: по-перше, відсутність чітких критеріїв у визначенні видів і змісту міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, що призводить до різного тлумачення сутності й механізму такого співробітництва, а отже, ускладнює його виконання; по-друге, існування різних підходів щодо визначення юридичної сили доказів, отриманих у межах угод (меморандумів) про взаємну допомогу.

Зазначено, що міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні – це заснована на нормах міжнародного та національного кримінального процесуального законодавства або на принципі взаємності взаємодія уповноважених органів та посадових осіб різних держав і міжнародних організацій щодо надання один одному процесуальної допомоги в межах кримінального провадження. Воно складається з таких основних форм (видів): 1) направлення та виконання міжнародних запитів щодо надання правової допомоги; 2) видача особи для кримінального переслідування чи виконання вироку (екстрадиція); 3) перейняття кримінального провадження; 4) передача особи, засудженої до позбавлення волі для відбування покарання в державі, громадянином якої вона є; 5) визнання та виконання вироків судів іноземних держав; 6) передача засуджених осіб; 7) співробітництво з МКС.

2. Доведено, що в межах механізму правового регулювання міжнародне співробітництво в кримінальному провадженні здійснюється в таких правових формах: 1) шляхом укладання двосторонніх та багатосторонніх угод і договорів щодо надання правової допомоги в кримінальному провадженні або на основі принципу взаємності, згідно з яким уповноважений центральний орган видає письмове зобов'язання стосовно того, що в майбутньому держава зобов'язується

здійснювати певні процесуальні дії (Європейська конвенція про взаємну допомогу в кримінальних справах, 1959 р.; Європейська конвенція про видачу правопорушників, 1957 р.; Конвенція про передачу засуджених осіб, 1983 р.; Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах, 1972 р. тощо); 2) шляхом участі України в міжнародних організаціях, які займаються питаннями боротьби зі злочинністю (Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво від 14 грудня 2016 р.; Рамкова угода між Україною та Європейським Союзом щодо спеціальних механізмів реалізації фінансування Союзу для України згідно з інструментом Ukraine Facility); 3) шляхом укладання угод з окремими державами або міжнародними організаціями або участі в багатосторонніх конвенціях, спрямованих на спільну діяльність у боротьбі зі злочинністю та на оптимізацію розслідування злочинів (Конвенція Ради Європи про пошук, відмивання, арешт та конфіскацію доходів, отриманих злочинним шляхом, 2005 р.; Конвенція про припинення та попередження торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, 2004 р.; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 2000 р. тощо).

Визначено, що принцип взаємності під час здійснення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні полягає в письмовому зобов'язанні уповноважених на те державних органів України, відповідних компетентних органів або посадових осіб іноземної держави взаємно надавати на добровільній основі аналогічну за юридичною силою, підставами, формою та змістом правову допомогу в провадженні окремих процесуальних дій. З метою належної законодавчої регламентації міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні запропоновано доповнити ст. 541 КПК України пунктом 11 «Принцип взаємності».

3. З'ясовано, що суб'єктами міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є компетентні органи держав, а також міжнародні правоохоронні організації (їх органи чи установи) (ООН, Інтерпол, Європол, OLAF тощо), які відповідно до положень міжнародних договорів, міжвідомчих міжнародних договорів України, кримінального процесуального кодексу України та законів України уповноважені здійснювати кримінальне провадження в межах своїх повноважень. З огляду на зазначене, запропоновано: а) ч. 1 ст. 541 КПК України викласти в такій редакції: «4) запитуюча сторона – держава, компетентний орган якої звертається із запитом, або міжнародна судова установа, або міжнародна правоохоронна організація (її орган чи установа), уповноважені здійснювати кримінальне провадження»; «5) запитувана сторона – держава, до компетентного органу якої направляється запит, або міжнародна правоохоронна організація (її орган чи установа), уповноважені здійснювати кримінальне провадження»; б) ст. 542 КПК України «Обсяг міжнародного співробітництва під час кримінального провадження» доповнити ч. 2 такого змісту: «2. Положення цього Кодексу щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження з іншими державами, їх компетентними органами застосовуються також у відносинах з міжнародними правоохоронними організаціями (їх уповноваженими органами чи установами) під час здійснення ними кримінального провадження, а

також з міжнародними судовими установами»; в) ст. 543 КПК України «Законодавство, що регулює міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» викласти в такій редакції: «1. Порядок направлення запиту до іншої держави, *міжнародної правоохоронної організації (її органу чи установи)*, порядок розгляду уповноваженим (центральним) органом України запиту іншої держави або міжнародної судової установи, *або міжнародної правоохоронної організації (її органу чи установи)* про таку допомогу і порядок виконання такого запиту визначаються цим Кодексом і чинними міжнародними договорами України»; г) доповнити ст. 3 КПК України («Визначення основних термінів Кодексу») пунктом 16.3 такого змісту: «Міжнародна правоохоронна організація (її органу чи установи) – об'єднання суверенних держав міжурядового характеру, засноване на підставі міждержавних договорів або іншим шляхом, створене на основі міждержавної угоди (статуту, меморандуму або іншого установчого документа), що має постійні органи, наділені міжнародною правосуб'єктністю та здійснює з дотриманням загальновизнаних принципів і норм міжнародного права діяльність із забезпечення правового захисту особи, суспільства, держави та світової спільноти від кримінальних правопорушень. До міжнародних правоохоронних організацій належать міжнародні організації щодо співробітництва між правоохоронними органами та органи міжнародного кримінального правосуддя».

4. Взаємну правову допомогу під час проведення процесуальних дій у кримінальному провадженні визначено як вид відносин між державами та міжнародними організаціями, МКС у межах міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, урегульованих міжнародними правовими нормами (загальновизнаними принципами й нормами міжнародного права та міжнародними договорами універсального, двостороннього й міжвідомчого характеру) та нормами національного права, змістом яких є зобов'язання запитуваної держави виконати запит про правову допомогу запитуючої держави чи міжнародної організації, МКС шляхом виконання органами чи посадовими особами окремих процесуальних дій з метою отримання доказів у кримінальному провадженні, яке провадиться в запитуючій державі чи міжнародній організації або МКС.

Аргументовано, що допустимість доказів, отриманих під час надання міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні, визначається неухильним дотриманням сукупності обов'язкових процедур та умов міжнародних договорів, загальновизнаних норм і правил міжнародного права, законів України, дотриманням законодавства під час виконання запиту, а також дотриманням встановленого порядку направлення та оформлення запитів. Зауважено, що відомості, встановлені в процесі виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій, стають доказами лише тоді, коли будуть перевірені, досліджені та оцінені щодо їх належності й допустимості.

5. Встановлено, що інститут видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція), як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні: 1) є комплексним правовим явищем, оскільки включає міжнародну та внутрішньодержавну правові системи, що взаємодіють між собою та доповнюють одна одну; 2) заснований на принципах і нормах

міжнародного й національного права та становить процедуру видачі особи, яка є підозрюваною у вчиненні злочину або засудженою, для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку державою, на території якої знаходиться така особа, державі, на території якої було вчинено злочин, а також державі, громадянином якої є така особа. Причому процедурі передачі передують розшук, затримання та арешт цієї особи; 3) урегульований міжнародними договорами та внутрішньодержавним законодавством і використовується в тій частині, яку держави-учасниці вважають для себе прийнятною та необхідною для боротьби з міжнародними й національними злочинами. Водночас держава має право відмовити у видачі за наявності відповідних умов; 4) застосовується державами, що співпрацюють, для притягнення осіб до кримінальної відповідальності, які вчинили злочини, або для застосування до таких осіб покарання, призначеного судом; 5) поширюється лише на суб'єктів, що підлягають видачі: підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, якими можуть бути лише фізичні особи.

Залежно від змісту національного кримінального процесуального законодавства та міжнародних договорів запропоновано такі види видачі (екстрадиції) осіб: 1) за призначенням видачі особи: а) видача підозрюваного для виконання завдань кримінального провадження; б) видача засудженого для виконання вироку; 2) залежно від спрямованості видачі з позиції конкретної держави: а) видача особи, яка перебуває на території України; б) видача особи, яка перебуває на території іноземної держави; 3) залежно від правової основи видачі осіб: а) на основі міжнародних договорів; б) на основі принципу взаємності; 4) залежно від процесу видачі осіб: а) остаточна видача; б) тимчасова видача осіб; 5) за порядком видачі осіб з урахуванням сучасних тенденцій у цій сфері: а) традиційний порядок видачі осіб; б) спрощений порядок видачі осіб.

Констатовано, що принципи видачі – це основні засади, визнані міжнародним співтовариством і національним законодавством, які визначають основні риси цієї процедури. Принципи видачі осіб пов'язані з підставами відмовитися від видачі осіб. До таких принципів належать: принцип захисту прав людини, принцип взаємної поваги держав, принцип захисту суверенітету держав, принцип подвійної підсудності, принцип невідворотності покарання, принцип спеціалізації, принцип невидачі власних громадян і принцип *Non bis in idem* (не двічі за одне й те саме).

6. На підставі аналізу наукових джерел, національних і міжнародних нормативно правових актів визначено, що національне законодавство багатьох зарубіжних держав містить положення, які тим або іншим чином стосуються передачі кримінального переслідування (судочинства). Деякі держави регулюють цей інститут у загальних рисах та відносять його до обсягу надання правової допомоги в кримінальному провадженні, інші деталізують і виокремлюють його нарівні з іншими видами міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства (видача, правова допомога в кримінальних справах, визнання та виконання рішень закордонних судових органів).

У зв'язку з наявністю проблем практичного характеру щодо проведення досудового розслідування на території України в кримінальних провадженнях, перейнятих з іноземних держав, обґрунтовано необхідність у визнанні підставою

для повернення такого кримінального провадження ініціатору звернення в разі невиконання всіх процесуальних дій, проведення яких можливе без участі особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності. Аналогічне положення запропоновано внести в чинний КПК України, зокрема доповнити ст. 599 КПК України положенням про необхідність вжиття заходів щодо проведення всіх процесуальних дій, проведення яких можливе без участі особи, яка підлягає притягненню до кримінальної відповідальності.

7. На підставі системного аналізу чинних міжнародних договорів України встановлено, що на території України можуть визнаватись та виконуватись не лише вирoki іноземного суду, а й інші судові рішення, винесені за результатами розгляду кримінального провадження: накази про покарання, ухвали (постанови). Це свідчить про невідповідність визначення в главі 46 КПК України групи рішень, що призводить до внутрішньої термінологічної неузгодженості КПК України з міжнародними договорами.

Передача засуджених – самостійний напрям міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, у межах якого на стадії виконання вироку відбувається передача засуджених до покарання у виді позбавлення волі для подальшого відбування покарання в державу їх громадянства з метою соціальної реабілітації.

Зазначено, що передача осіб як одна із форм міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні полягає в передачі осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання – виконання вироку. Видами передачі осіб під час міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні є: 1) передача осіб, засуджених до позбавлення волі, для відбування покарання до запитуваної держави; 2) передача осіб, які страждають на психічні розлади, для проведення примусового лікування; 3) передача осіб до МКС; 4) передача осіб, засуджених до позбавлення волі, з міжнародного судового органу державі для відбування покарання. Передача осіб до МКС є одним з нових видів передачі осіб у межах міжнародного співробітництва. У процесі реалізації цього виду передачі осіб важливе значення мають норми Римського статуту та норми національного законодавства.

Передача засуджених відбувається за таких умов: 1) особа є громадянином іншої держави, вирок суду набрав законної сили та є остаточним; 2) діяння визнається злочином в обох державах; 3) термін відбування покарання ще не закінчився і становить не менше шести місяців позбавлення волі; 3) наявність згоди особи на передачу; 4) наявність згоди держави винесення вироку; 5) наявність гарантій виконання вироку з боку органів іноземної держави; 6) наявність гарантій забезпечення та поваги до прав засуджених; 7) відшкодування шкоди.

Спеціальними засадами передачі засуджених є: принцип згоди чи клопотання засудженого на передачу, виражені в письмовій формі; принцип забезпечення прав, свобод і законних інтересів засуджених, що передаються, на різних етапах передачі; принцип взаємності; принцип «подвійного інкримінування»; принцип «подвійної карності»; принцип пропорційності покарання; принцип гуманізму.

На підставі комплексного аналізу норм міжнародного права визначено, що згода засудженого або його клопотання, виражене в письмовій формі, не завжди є

обов'язковою умовою здійснення передачі, а його відсутність не завжди може бути підставою для відмови в передачі, що потребує коригування ч. 4 ст. 606 КПК України.

8. Компліментарність визнано фундаментальним принципом, на якому базується кореляція правових порядків МКС і держав – учасниць Римського статуту. У разі збігу юрисдикцій між органом національної юстиції та МКС перший з них має пріоритет. МКС не ставить за мету замінювати національні суди, а діє лише тоді, коли вони не можуть забезпечити реалізацію своїх повноважень. Принцип компліментарності може розглядатися як механізм, що надає МКС додаткові повноваження, а не обмежує його можливості.

9. Компетенція МКС полягає в притягненні до відповідальності винних осіб за вчинення ними тяжких міжнародних злочинів. Злочини, що розглядає МКС: злочини геноциду, воєнні злочини, злочини проти людяності, злочини агресії.

Визначено, що найбільш проблематичною є ситуація, пов'язана з кримінальним переслідуванням щодо діючих глав держав, а також низка питань, що впливають із цього, зокрема: наявність імунітету у діючих глав держави; допустимість видачі ордера на арешт щодо них МКС; юридичний обов'язок держав, главою яких є глава держави та інших держав, які не є учасниками Римського статуту, співпрацювати з МКС.

Відсутність ефективних засобів притягнення до кримінальної відповідальності вищих посадових осіб держав за вчинення ними міжнародних злочинів, які впливають із звичайних і договірних норм міжнародного права призводить до конфлікту зобов'язань щодо імунітетів від кримінального переслідування МКС. Глави держав, які не є учасниками Римського статуту МКС, продовжують користуватися імунітетом доти, доки їхні держави не приймуть інших заходів для позбавлення їх імунітету.

Міжнародні злочини можуть вчинятись як державами, так і фізичними та юридичними особами. МКС притягує до відповідальності лише фізичних осіб. Водночас у своїх рішеннях та вирокх МКС не обмежується лише покаранням фізичних осіб. Притягуючи до відповідальності за вчинення міжнародних злочинів конкретних фізичних осіб, які одночасно є посадовими особами відповідної держави, суд опосередковано дає оцінку діяльності цієї держави, оскільки зазначені особи уособлюють собою державу. З огляду на зазначене, з метою забезпечення прав потерпілих від воєнних злочинів щодо участі їх у процесуальних діях під час судового розгляду в МКС, запропоновано доповнити ст. 56 КПК України ч. 13-1, виклавши її в такій редакції: *«13-1) подавати через Офіс Генерального прокурора письмові заяви секретарю Міжнародного кримінального суду про участь у судовому розгляді в разі завдання шкоди в результаті вчинення злочину, що підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду»*.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

статті в наукових фахових виданнях України:

1. Бекетов О. О. Особливості кримінального провадження у порядку перейняття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 889–892. lsei.org.ua/10_2022/225.pdf
DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/225>
2. Бекетов О. О. Особливості визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передачі засуджених осіб як форми міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Науковий юридичний журнал «Правові новели»*. 2021. № 15. С. 287–294. legalnovels.in.ua/journal/15_2021/38.pdf
DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2021.15.36>
3. Бекетов О. О. Нормативно-правове забезпечення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2025. № 1 (87). С. 150–156. DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.1.21>
4. Бекетов О. О. Суб'єкти міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 11. С. 693–696. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-11/163>
5. Бекетов О. О. Юрисдикція міжнародного кримінального суду та реалізація принципу компліментарності під час міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2025. № 1. С. 623–630. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.1.91>

статті в наукових періодичних виданнях інших держав:

6. Бекетов О. О. Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2024. № 7 (67). С. 270–275. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2024.7.41>

праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Бекетов О. О. Позитивна комплементарність міжнародного кримінального суду. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації: матеріали круглого столу* (Київ, 2 груд. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 31–34.
8. Бекетов О. О. Зарубіжний досвід країн англо-американської правової сім'ї щодо перейняття кримінального провадження. *Сучасна доктрина юридичної практики та правоохорони : матеріали круглого столу* (Київ, 22 берез. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 47–52
9. Бекетов О. О. Кримінальне провадження в порядку перейняття як форма міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації: матеріали круглого столу* (Київ, 6 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 34–37.
10. Бекетов О. О. Проблемні питання щодо визначення підслідності під час здійснення міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. *Захист прав людини і основоположних свобод: глобальні цілі сталого розвитку : матеріали*

круглого столу до Міжнар. дня прав людини (Київ, 10 груд. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 158–161.

11. Бекетов О. О. Окремі питання видачі (екстрадиції) осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, в умовах воєнного стану. *Актуальні питання реформування правової системи держави: теорія та практика* : матеріали круглого столу (Київ, 30 трав. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 39–43.

12. Бекетов О. О. Щодо форм співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом. *Право і правоохоронна діяльність: сучасний вимір і виклики глобалізації* : матеріали круглого столу (Київ, 5 черв. 2025 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 40–42.

АНОТАЦІЯ

Бекетов О. О. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2025.

У дисертації здійснено комплексне дослідження проблем міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні, з'ясовано стан наукової розробки та сутність відповідного інституту, а також схарактеризовано його нормативно-правове забезпечення. Визначено поняття та окреслено коло суб'єктів міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні. Розкрито особливості міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій, а також специфіку екстрадиції як однієї з ключових форм співробітництва. Досліджено кримінальне провадження у порядку перейняття від іноземних держав, а також питання визнання та виконання вироків іноземних судів і передачі засуджених осіб для відбування покарання.

Окрему увагу приділено юрисдикції МКС та реалізації принципу компліментарності у взаємовідносинах із національними органами правосуддя. Визначено проблемні аспекти реалізації положень Римського статуту в процесі міжнародного співробітництва та проаналізовано можливості їх практичного застосування. За результатами дослідження розроблено низку пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України, а також сформульовано практичні рекомендації стосовно підвищення ефективності міжнародного співробітництва у сфері кримінальної юстиції.

Ключові слова: міжнародне співробітництво; кримінальне провадження; міжнародна правова допомога; екстрадиція; перейняття кримінального провадження; визнання та виконання вироків іноземних судів; передача засуджених осіб; Міжнародний кримінальний суд; принцип компліментарності; Римський статут; нормативно-правове забезпечення; суб'єкти міжнародного співробітництва.

ANNOTATION

Beketov O. O. International Cooperation in Criminal Proceedings. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.09 – criminal process and forensics; forensic examination; operational and investigative activities. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2025

The dissertation carries out a comprehensive and complex study regarding the issues of international cooperation in criminal proceedings. The author clarifies the state of scientific development of this issue, determines the essence and features of the relevant institution, characterizes its regulatory and legal support, and also reveals existing conflicts of national legislation with the provisions of international treaties.

The work provides an original definition of the concept of "international cooperation in criminal proceedings", which is viewed as the interaction of authorized bodies of states and international organizations, based on the norms of international and national legislation or the principle of reciprocity, in order to ensure effective investigation of crimes, bringing guilty persons to criminal liability and execution of court decisions. A range of subjects of international cooperation is outlined, including not only competent bodies of states, but also international judicial institutions and law enforcement organizations (UN, Interpol, Europol, etc.). Amendments to Articles 541–543 of the Criminal Procedure Code of Ukraine are proposed, aimed at clearly regulating the legal status of these subjects and preventing duplication of their powers.

The dissertation reveals the features of the main forms of international cooperation: provision of international legal assistance during procedural actions; extradition of persons (extradition); transfer of criminal proceedings; recognition and execution of foreign court judgments; transfer of convicted persons for the purpose of serving their sentence; cooperation with the International Criminal Court. . For each form, the normative framework is presented, the practice of their application in Ukraine and foreign countries is analyzed, typical problems are identified, and proposals for improving legal regulation are formulated.

Particular attention is paid to the institution of extradition. It is proven that it has a complex nature, combining international and domestic mechanisms and functions on the basis of the principles of human rights protection, mutual respect of states, double criminality of acts, non-extradition of own citizens and the principle of *non bis in idem*. The work distinguishes the traditional and simplified extradition procedure, which reflects modern trends in international law. The expediency of expanding the application of the simplified procedure as one that contributes to the efficiency and effectiveness of international cooperation is substantiated.

A separate block of the dissertation is devoted to Ukraine's cooperation with the International Criminal Court. The author has analyzed in detail the jurisdiction of the Court, the principle of complementarity and the problems of implementing the provisions of the Rome Statute under the legal regime of martial law. It is proved that cooperation with the ICC is a unique form of international cooperation, combining features of horizontal inter-state relations and vertical engagement with an international judicial institution. The need to amend a number of articles of the Code of Criminal Procedure of

Ukraine in order to eliminate conflicts with the provisions of the Statute and ensure effective cooperation with the Court is substantiated. In particular, it is proposed to establish the principle of reciprocity as the basic principle of cooperation, as well as to determine the procedural guarantees of the rights of victims of war crimes in ICC proceedings.

The scientific novelty of the study lies in the systematization of approaches to the legal regulation of international cooperation, the refinement of the conceptual framework, the substantiation of the expediency of expanding the range of cooperation actors, as well as in the development of specific legislative proposals for improving the Criminal Procedure Code of Ukraine. The practical significance of the study is manifested in the possibility of applying the formulated proposals when making changes to the legislation, in the activities of pre-trial investigation bodies, the prosecutor's office, the court, as well as in international legal cooperation of Ukraine with other states and international organizations.

Thus, the dissertation summarizes a significant amount of scientific, normative and practical materials and offers a holistic approach to improving the legal mechanism of international cooperation in criminal proceedings. The results of the study are aimed at ensuring the compliance of national legislation with modern international legal standards, strengthening the legal system of Ukraine and increasing its ability to effectively respond to challenges in the field of international criminal justice.

Keywords: international cooperation; criminal proceedings; international legal assistance; extradition; takeover of criminal proceedings; recognition and enforcement of judgments of foreign courts; transfer of convicted persons; International Criminal Court; principle of complementarity; Rome Statute; regulatory and legal support; subjects of international cooperation.